

Jüneýit Arkyn we alawylyk

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Jüneýit Arkyn we alawylyk JÜNEÝIT ARKYN WE ALAWYLYK

Alawy-bekdaşyna ynanjynda Hajy Bekdaş weliniň on iki ymamdan Musa Kazyma, ondanam Hasan-Hüseýine we Hezreti Ala (r.a) birikýändigine ynanylýar...

Seýit Battal gazynyň on iki ymamdan Zeýnel Abidine we Japar Sadyga, ondanam Hasan-Hüseýine, Hezreti Ala (r.a) birikýändigine ynanylýar.

Hajy Bekdaş weliniň biografiýasyny gürrüň berýän we XV asyrda ýazylandygy çaklanýan «Welaýatnamada» Hajy Bekdaş weliniň Seýit Battal gazynyň Eskişehir-Seýitgazydaky kümmetine zyýarat edendigi rowaýat görnüşinde ýazylypdyr:

«- Hajy Bekdaş Haýdariýesi, Torlagy, Ysygy bilen geldi...»

Alawylar ýüzlerce ýyl bări Hajy Bekdaşa eýerip, Battal gazynyň (we onuň kakasy Hüseýin gazynyň) kümmetiniň başyna gelip, aýdylan janly berýär, zyýarat edýär... (Alawylyk-bekdaşy sopy-galandar derwüşler-de Battal gazyny pir saýyp, onuň kümmetini merkezi tekge hasaplap, barça galandarlary Gurban baýramynda bir ýere jemleýän «mahýa» atly ýyllyk üýşmeleñini şu ýerde geçirerdiler. Uzatmaýyn.)

Jüneýit Arkynyň baş rolda oýnaýan (birinjisinde Atyf Ýylmazyň, beýlekilerde Natuk Baýtanyň režissýorlyk eden) 1971-nji ýıldan 1974-nji ýyla çenli dört bölümlik «Battal gazy» çeper filmi surata düşürildi:

«Battal gazy dessany» («Battal Gazi Destanı»), «Battal gazynyň ar alyşy» («Battal Gazi'nin İntikamı»), «Battal gazy gelýär» («Battal Gazi Geliyor»), «Battal gazynyň ogly» («Battal Gazi'nin Oğlu»)

Ýogsa-da, alawy medeniýetinde agramly ýer tutýan we XIII

asyrdan soñ ýazuw çeşmelerine geçirilen «Battalnama» haýsy identiçnostda-röwüşde kino lentasyna geçirildi?

Jogabyna geleris:

• **MALKOÇOGLYNYŇ SOWGADY**

Hajy Bekdaş weliniň kümmetine zyýarat edip gördüñizmi?

Ikinji howluda reňkli daşlardan salnan üç elýuwulýany bolan çeşme (krant) bar. Bu ýer hazır «Arslanagzy çeşmesi» ýa-da «Arslanly çeşme» ady bilen tanalýar.

Çeşmäniň gapdalyndaky suw geçirijiniň howuza bakyp duran tarapynda şeýle ýazgy bar:

«*Malkoç Baly ibni Aly hezretleri gazylar serdary, din gerçegi Hajy Bekdaş weliniň hormatyna bu jary aýny-köwseri (çeşmäni) 962-nji (1555) ýylda eýledi, teşnelikden oldy abdalan beri.*»

(Orginalynda: “*Malgoç Bali İbn-i Ali hazretleri gaziler serdary ol din eri, Hajy Bektaş-y Weliniň yşkyna, eýledi, jari bu aýn-y kewseri, tarih dokuz yüz altmyş ikide (1555-sy) teşnelikden oldy abdalan beri.*”)

Ýene bir ýazgyda «aş öýuni-de» (naharhana) Malkoçogly maşgalasynyň gurdurandygy ýazylgy.

Malkoç maşgalasynyň şejeresi ýazuw çeşmelerinde Malkoç beg bilen, 1389-njy ýylda Kosowa söweşi bilen başlaýar. Olar osmanly goşunynda okçularnyň serkerdesi bolan akynjy begleridir. Bu maşgala Sary Saltygyň başyny çeken türkmen alawy göçünüň öňbaşçylaryndandır...

Ilkibaşdaky akynjylar, soňra (aýratynam merkezi goşundaky gapygullary) ýanyçarlar, alawy bekdaşydyr. Ýanyçarlaryň «Gülmeňni dogasy» şeýledir:

“Allah, Allah, Allah...

Üçler, ýediler, kyrklar

Gülmeňni Muhammedi

Nury-Nebi

Keremi-Ali

Pirimiz, sultanymyz Hüñkär Hajy Bektaş weli

Demine döwrانına hüw diýeliň,

Hüww...”

Uzatmaýyn:

Jüneýit Arkynyň türk taryhyndan söz açýan gahrymançylykly çeber filmlere surata düşmegini 1966-njy ýylda Süreýýa Durunyň režissýorlyk eden «Malkoçogly» çeber filmi bilen başlandy. 1971-nji ýyla çenli dowam eden «Malkoçogly» tapgyrynyň alty bölümünde Jüneýit Arkyn, diñe birinde bolsa Serdar Gökhan oýnady.

Malkoçogly haýsy idendifiqnost bilen akynjy kino lentasyna girizildi?

Sekiz bölümlük çeber filmdäki akynjy begi Garamyrat şondan üýtgesikmi näme?

• **IDEOLOGIK SERİŞDE: KINOMATOGRAFIÝA**

60-njy ýyllaryň ahyryndan başlap, kinomatografiýanyň üsti bilen jemgyyetçilik durmuşynyň sözi we hakydası nädip emele getirildi? Haýsy taryhy nukdaýnazar agitirlendi?

Haýsy ýeke-täk ölçegli identiqnost gatlaklaryň aýyna guýuldy? Alawy identiqnosti türk kinomatografiýasynda näme sebäpden yzygiderli gözden salyndy? Türk taryhy kinomatografiýasynyň agalyk ediji ideologik «dilinde» alawy hiç bolmadı! Alawy identiqnosti hiç haçanam görkezilmedi. Diñe kinomatografiýada däl, jemgyyetçilik durmuşynda-da ýokdy...

«Battal Gazydan» «Malkoçogla», «Garamyratdan» «Garaoglana» çenli taryhy-çeber kinofilmleriň ählisiniň etniki identiqnosti ýeke-täkdi: türk-sünni! Jemgyyetiň taryhy göz öňüne getirme şekili-düşünişi şunuň esasynda janlandyrıldı.

Munuň sebäbi bolmaly dälmى?

Biziň Konstitusiýamyzda ýazylan dünýewilik düşünjesiniň düýp manasy-da şudur: türk-sünni...

Döwlet ABŞ, Fransiýa mysallarynda bolşy ýaly dinsiz däl. Yslam dini döwletiň gapdal ýanynda, goragy astynda. Şonuň üçinem ýörite Dini işler ministrligi bar. Döwlet metjit gurluşyklaryna serişde goýberýär we ş.m.

Hawa, döwletiň yslam ýoly arkaly kemala getiren degişlilik duýgusy ýeke-täk mezhebe – agalyk ediji ideologiýa esaslanandır: sünni taglymat.

50-nji ýyllardan başlap çarwaçylyklardan şäher merkezlerine göçüp gelen alawylar kino sahnasynda gören gahrymanlarynyň nädip sünni keşbinde janlandyrylyşyny geň galyp tomaşa eden bolsalar gerek!

Aslyýetinde bu – 500 ýyl öň osmanlynyň sefewiler bilen başlan we alawy türkmenleri sünnileşdirenen assimilizasion syýasaty bilen ugurdaşdyr...

1967-nji ýylda surata düşürilen «Hajy Bekdaş weli» çepeř filmi-de sünni! Bu filtrleme prosesi taryhy teleseriallar arkaly häzirem dowam edýär...

Soner ÝALÇYN.

«SOZCÜ» gazeti, 05.07.2022 ý. Publisistika